

ქეთევან ნადარეიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

აკაკი წერეთლის პოემა „მედია“ არგონავტიკის მითოსის ქართულ ინტერპრეტაციათა კონტექსტში

*საკვანძო სიტყვები: მედეა, არგონავტიკის მითოსი, ინტერ-
პრეტაცია, აკაკი წერეთელი, ანტიკური კოლხეთი.*

არგონავტების მითოსისა და მედეას სახის ინტერპრეტაცია ქართულ კულტურაში, მათ შორის ამ მითოსის აკაკი წერეთლისეული დამუშავება არაერთხელ გამხდარა ქართველ მეცნიერთა შესწავლის საგანი და მაინც, საყურადღებოდ მიგვაჩნია განვიხილოთ აკაკის პოემა „მედია“ და მედიას სახის პოეტისეული დამუშავება არგონავტების მითოსის ქართულ რეციპირებათა კონტექსტში, რათა თვალსაჩინო გავხადოთ, თუ რა როლი შეასრულა აკაკის მიერ შექმნილმა ნარატივმა ამ მითოლოგიური გმირის მიმართ ქართული კულტურის დამოკიდებულებაში. წერილის შეზღუდული ფორმატი, სამწუხაროდ, მხოლოდ ძირითადი ტენდენციების გამოკვეთის საშუალებას გვაძლევს.

თავიდანვე აუცილებლად უნდა აღვნიშნოთ შემდეგი: მიუხედავად იმისა, რომ ძველი ქართული მწერლობა კარგად იცნობ-

და ანტიკურ მემკვიდრეობას ბიზანტიური მწერლობიდან, არგონავტთა მითოსური ციკლის მოხსენიება ძველ ქართულ წყაროებში საკმაოდ ფრაგმენტულია. ამ ციკლის ერთ-ერთი ეპიზოდი – ბებრიკთა მეფე ამიკოსის კრივში არგონავტებთან შერკინება – გამარჯვების ადგილას სოსთენის ტაძრის დაარსების გამოისობით საკმაოდ პოპულარული გახლდათ ბიზანტიურ მწერლობაში. სწორედ ეს ეპიზოდი ჩართო ექვთიმე ათონელმა გერმანე პატრიარქის თხზულების – „თხრობაჲ სასწაულთათვის მთავარანგელოზისა მიქაელისათას“ მისეულ თარგმანში.¹

ძველი ქართული მწერლობის მეორე ძეგლი, რომელშიაც მოხსენიებულია კიდევ ერთი ეპიზოდი არგონავტების ციკლიდან გახლავთ ფსევდონონეს მითოლოგიური კომენტარების – ე.წ. „ელინთა ზღაპრობანის“ ქართული თარგმანი. ეგრემ მცირესეულ ამ თარგმანის 43-ე საკითხავის კომენტარში მოხსენიებულნი არიან იასონი და კადმოსი, როგორც ურჩხულის კბილების მთესველნი. საყურადღებოა, რომ არც აქაა წარმოდგენილი მითი და ავტორი მხოლოდ ამ ინფორმაციით იფარგლება.²

ამის შემდეგ არგონავტიკის მითოსი ქართულ მწიგნობრულ ტრადიციაში თითქმის ექვსი საუკუნის შემდეგ, XVII-XVIII სს-ში ჩნდება. კერძოდ, მის შესახებ გარკვეული ინფორმაცია დადასტურებულია ვახუშტის „გეოგრაფიაში“ და დავით ბატონიშვილის მითოლოგიურ ლექსიკონში.³ რაც შეეხება ამ ციკლის უფრო ვრცელ დამუშავებას, მას ვხვდებით გარდამავალი ხანის ორ ნაწარმოებში – იოანე ბატონიშვილის „კალმასობასა“ და თეიმურაზ ბატონიშვილის „ივერიის ისტორიაში“. გამომდინარე

¹ კეკელიძე 1945, 258 შმდგ; ურუშაძე 1964, 86.

² გამყრელიძე, ოთხმეზური 1989, 119.

³ ყაუხჩიშვილი 1949, 112-114; ასათიანი 1987.

იქიდან, რომ იოანე ბატონიშვილის თხზულება ენციკლოპედიური ხასიათისაა, არგონავტების თქმულების ინტერპრეტაცია მასში ზოგადად ბერძნული მითოლოგიის ინფორმირების კონტექსტში არის წარმოდგენილი. კერძოდ, მითოსის გადმოცემა იწყება იასონის დაბადების მოთხრობით და მთავრდება კორინთოში დატრიალებული ტრაგედიით. „კალმასობაში“ ავტორი გვამცნობს მედეას სასტიკი შურისძიების ამბავს – მედეა ხოცავს საკუთარ შვილებს და გველემაპშებმული ეტლით კორინთოდან მიფრინავს. როგორც ვხედავთ, იოანე ბატონიშვილი მითოსის კორინთოსეული ეპიზოდის ევრიპიდესეულ დამუშავებას გვთავაზობს. ასეთია ქართულ მწიგნობრულ ტრადიციაში მედეას მითოსის პირველი მოხსენიება თუ მოკლე დამუშავება.⁴

ზემოთ ხსენებული მეორე ნაწარმოები – თეიმურაზ ბატონიშვილის „ივერიის ისტორია“ კი, შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ ლიტერატურაში არგონავტების მითოსის პირველ მხატვრულ ინტერპრეტაციას წარმოადგენს. თეიმურაზი, იოანე ბატონიშვილისგან განსხვავებით, მედეას შვილების მკვლელად არ გვიხატავს, მედეა არც თავისი ძმის მკვლელია, არც თესევსის მოკვდინების მცდელობაშია დამნაშავე. გარდა ამისა, ავტორი ცდილობს მედეა, რაც შეიძლება დადებითად წარმოაჩინოს, ხაზი გაუსვას მის დაფასებულ სტატუსს საზოგადოებაში და ა.შ. ყოველივე ეს კი ქმნის მედეას სახის რეციპირების ახალ მიმართულებას, რომელიც, შეიძლება ითქვას, მედეას ფიგურის რეაბილიტაციას – სრულს ან ნაწილობრივს – ისახავს მიზნად.⁵

⁴ ბატონიშვილი 1990.

⁵ თეიმურაზ ბატონიშვილის „ივერიის ისტორიაში“ არგონავტების მითოსის განხილვისათვის იხილეთ შარაძე 1974, 19-55; ასევე ნადარეიშვილი 2012, 303-314; ახოზაძე 1973, 119-124.

ამდენად, როგორც ვხედავთ, ძველი და გარდამავალი ხანის ქართული მწერლობა არ ავლენს ამ მითოსის მიმართ განსაკუთრებულ ინტერესს. არადა, არგონავტების მითოსი ის მხატვრული ძეგლია, რომელშიც ძველი კოლხეთი შთამბეჭდავ ფერებშია წარმოჩენილი. თუმცა, მეორე მხრივ, ეს ციკლი შვილთამკვლელ კოლხ ქალს – მედეას წარმოგვიდგენს და ამ მითოლოგიური ფიგურის ქმედების გამოისობით უძველესი ქართველების წარუმატებლობას – მათი ქვეყნიდან ოქროს საწმისის გატაცებას – გადმოგვცემს. როგორც ჩანს, ეს ტრავმატული მოვლენები იყო კიდევ ქართულ დისკურსში ამ მითოსის მიმართ, ასე ვთქვათ, „დუმილის პოზიციის“ ძირითადი მიზეზი.⁶

XIX საუკუნის 60-იან წლებში აკაკი წერეთელი ხელს ჰკიდებს არგონავტიკის ციკლის დამუშავებას. ამ პერიოდში, ეროვნული თვითშეგნების აღორძინების წლებში, სისხლხორცეული შეიქმნა პატრიოტული გრძნობის გაღვივება, საქართველოს ისტორიის სახელოვანი ფურცლების გახსენება. როგორც ჩანს, ანტიკური მწერლების ნაწერებში აღწერილმა „ოქრომრავალი კოლხეთის“ წარმოჩენის სურვილმა სძლია ქართულ კულტურაში ამ მითოსის მიმართ ზემოთ ნახსენები „დუმილის პოზიციას“. აკაკი წერეთლის მიზანს წარმოადგენდა, მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, „ისტორიული სიმართლის“ ჩვენება „... და არა პატრიოტული გატაცება, რომ ჩვენ, ქართველები ვეკუთვინით რჩეულ ხალხს და ჩვენი წარსული გასაოცარია“.⁷

აკაკიმ პოემაში სახელწოდებით „მედია“ არგონავტების თქმულების განსხვავებული ინტერპრეტაცია მოგვცა, რაც ფაბულის რიგი ელემენტების ახლებურ დამუშავებაში მდგომარე-

⁶ Nadareishvili 2012, 479-497.

⁷ წერეთელი 1897, 5.

ობდა, თუმცა მისი ძირითადი ინოვაცია მაინც მედეას სახის გააზრება იყო. მედეას სახის თეიმურაზისეული დადებითი წარმოდგენის ტენდენცია აკაკი წერეთელმა კიდევ უფრო გააძლიერა. მასთან მედია (მედეას აკაკი წერეთელი მედიას უწოდებს და ამ სახელწოდების სახეცვლილების მიზეზს პოემის კომენტარებში განმარტავს) გარეგნობით იმდენად მშვენიერია, რომ თვით აფროდიტესაც კი შურს მისი. გარეგნულ იერთან ერთად მედიას სულიც მშვენიერი აქვს. მამიდის სიტყვებით, იგი მეტად ჭკვიანია. მშობლებს იმედი აქვთ, რომ მედია დაემორჩილება მათ სურვილს და მცხეთის მამასახლისის მეუღლე გახდება. თუმცა, საუბედუროდ, აიეტის ასულში ჩასახული საბედისწერო სიყვარულის გრძნობა უფრო ძლიერი აღმოჩნდება და მას ბერძენი ჭაბუკი – იასონი შეუყვარდება, რომელიც კოლხეთში ოქროს საწმისის წასაღებადაა ჩამოსული. ეს კი კოლხეთის ძლიერებას უთხრის საძირკველს. აიეტის ასულს ძალზე უჭირს სამშობლოს ღალატი. სამშობლო ქვეყნის უსაზღვრო სიყვარული იგრძნობა მედიას კოლხეთიდან გაპარვის სცენაში, რომელშიც პოეტი გმირი ქალის მძიმე სულიერ განცდებს წარმოგვიდგენს.

საყურადღებოა, თუ რა როლი ეკისრება ამ პოემაში მედიას იასონის საგმირო საქმეების აღსრულებაში. შეიძლება ითქვას, რომ მედეა აკაკი წერეთელთან საერთოდ არ გვევლინება იასონის შემწედ. აქ იასონს ორფევსი და თეთრი ძროხა ეხმარებიან. პირველმა სიმღერით მოაჯადოვა მთა და ბარი, ხოლო მეორემ ისე მოხიბლა შავი მოზვრები, რომ მათ, ვნებით დაქანცულებმა, რქენა და რჩოლა ვედარ შეძლეს. რაც შეეხება გველემპსს, ის ძილის წამლით გავსებული ბურთით არის პოემაში გაუვნებელყოფილი.

აკაკი წერეთელს მედია ძმის მკვლელადაც არ გამოჰყავს. იასირი (აფსირტოსი) არგონავტებმა მსხვერპლად შესწირეს ღმერთებს, რათა მდეგრებისგან თავი დაეხსნათ. დადევნებულმა კოლხებმა შორით დაინახეს ნავში მჯდომი მტირალი მედია, რომელსაც თმა გაეშალა და ასე გლოვობდა საყვარელ ძმას.⁸

როგორც ვხედავთ, აკ. წერეთლის მიზანი იყო, ერთი მხრივ, ძველი კოლხეთის კონკრეტულ ისტორიულ-ეთნოგრაფიული სურათის აღდგენა, მეორე მხრივ კი მედიას სრული რეაბილიტაცია. თუმცა უნდა ითქვას, რომ აკაკისეულმა მედიას ინტერპრეტაციამ ამ სახის გაფერმკრთალება, ტრაგიკული შინაარსისგან მისი დაცლა გამოიწვია. შედეგად, ევრიპიდესეულ ტრაგიკულობას მოკლებული სახე ვერ გახდა ამ გმირი ქალის მაღალმხატვრული, წარმატებული ლიტერატურული პორტრეტი.

ბუნებრივია, ქართულ კულტურაში არგონავტიკის მითოსის ინტერპრეტაციათა ძირითად მიმართულებებზე მსჯელობისას გვერდს ვერ ავუვლით თეატრალურ სივრცეს. მიუხედავად იმისა, რომ ქართული პროფესიონალური თეატრის ჩამოყალიბებისთანავე ანტიკური ტრაგედიები ერთობ პოპულარული იყო და თბილისისა და ქუთაისის თეატრების სცენებზე არაერთგზის იდგმებოდა, ევრიპიდეს „მედია“ 1963 წლამდე არც ერთხელ არ ყოფილა წარმოდგენილი. ყამირი, როგორც იქნა, 1963 წელს რეჟისორმა ა. ჩხარტიშვილმა გატეხა, როდესაც მარჯანიშვილის თეატრში ევრიპიდეს „მედია“ დადგა. სამწუხაროდ, ჩვენი სტატიის შეზღუდული ფორმატი საშუალებას არ გვაძლევს განვიხილოთ ამ დადგმის ერთობ საინტერესო ინოვაციები. აქ მხოლოდ ერთი შეგვიძლია აღვნიშნოთ: სპექტაკლი შეფასებულ იქნა როგორც ერთობ მაღალმხატვრული ესთეტიკური პრო-

⁸ წერეთელი 1956; ურუშაძე 1962, 43 და შმდგ.

დუქტი. ბრწყინვალე რეჟისორული ნამუშევრის გარდა, დადგმის წარმატებაში დიდი წვლილი შეიტანა დიდმა ქართველმა მსახიობმა – ვ. ანჯაფარიძემ, რომელმაც უზადოდ შეასრულა მედეას როლი.⁹

ჩხარტიშვილის მიერ დადგმული ევრიპიდეს „მედეას“ პარალელურად ქართულ თეატრალურ სივრცეში წარმოდგენილი იყო ცნობილი ქართველი მწერლისა და მეცნიერის – ლ. სანიკიძის დრამა „მედეა“, რომელსაც საფუძვლად ედო მისივე მოთხრობა/ნოველა „ამბავი კოლხი ასულისა“. თუ ჩხარტიშვილის მიერ დადგმული „მედეა“ ქართულ კულტურაში იოანე ბატონიშვილის მიერ შემოტანილი მედეას რეციპირების ხაზის გაგრძელებად წარმოგვიდგება, ლ. სანიკიძის დრამა „მედეა“ და მისი ზემოხსენებული მოთხრობა თეიმურაზ ბატონიშვილისა და აკაკისეული მედეას სახის ინტერპრეტაციის გაგრძელებად შეიძლება მოვიაზროთ. მართალია, ლ. სანიკიძესთან მედეას რეაბილიტაციის მცდელობა ისეთ მაღალ ნიშნულს არ აღწევს, როგორსაც აკაკისთან, მაგრამ მასთან მედეა გამართლებულია ყველაზე საშინელ დანაშაულში – მედეა შვილების მკვლელად არ არის გამოყვანილი. უნდა ითქვას, რომ ლ. სანიკიძემ – ანტიკური ისტორიის სპეციალისტმა შესანიშნავად იცოდა, რომ ევრიპიდესეული ვერსიის გარდა, ანტიკურ წყაროებში დადასტურებული იყო მითოსის ის ვერსიები (პარმენისკოსის, დიდიმოსის და ა.შ.), რომელთა მიხედვითაც მედეას შვილები კორინთელებმა მოკლეს, შემდეგ კი თავიანთი დანაშაული კოლხ ქალს გადააბრალეს. როგორც თავად მწერალი გვამცნობს შესავალში: „თითქმის ყველა ბერძენი მწერალი ტენდენციური იყო. ისინი ჩქმლავდნენ „უცხო–ბარბაროსი“ ხალხის მიღწევებს და ზომა-

⁹ Nadareishvili 2010, 331-339.

ზე მეტად განადიდებდნენ თანამემამულეთა – ელინთა საქმეებს“.¹⁰ ამიტომ ლ. სანიკიძე, მისივე თქმით, შეეცადა მიახლოებით მაინც აღედგინა ძველთაძველი საბერძნეთისა და კოლხეთის ურთიერთობის მართებული სურათი. ლ. სანიკიძის დრამა „მედია“ XX საუკუნის 60-80-იან წლებში ხშირად იდგმებოდა საქართველოს რეგიონალურ თეატრებში და პოპულარობითაც სარგებლობდა, თუმცა მას, ალბათ, მაღალმხატვრულ ნაწარმოებად ვერ მივიჩნევთ. რაც შეეხება საბალეტო და საოპერო სასცენო სივრცეებში ამ მითოსის რეციპირების ხაზებს, შეიძლება ითქვას, რომ აქაც სახეზე გვაქვს მედეას ფიგურისადმი ქართულ კულტურაში გამოკვეთილი ორივე ტენდენცია – კერძოდ, რ. გაბიჩვაძის ბალეტი „მედია“ (ლიბრეტოს ავტორი და ქორეოგრაფი გ. ალექსიძე) მისდევს მითოსის იოანე ბატონიშვილისეული ინტერპრეტაციის ხაზს, ხოლო ბ. კვერნაძის ოპერის „ამბავი კოლხი ასულისა“ ლიბრეტო ლ. სანიკიძის პიესას ეფუძნება.¹¹

მოგვიანებით, უკვე XXI საუკუნის დასაწყისში, კერძოდ 2002 წელს, რეჟისორმა გოჩა კაპანაძემ დადგა „მედია“ ახლად დაარსებულ თავისუფალ თეატრში. რეჟისორმა მედეას მითოსის ახლებური ინტერპრეტაცია შემოგვთავაზა, რომელიც ევრიპიდეს და ანუის ტრაგედიათა და თავად რეჟისორის ვერსიის ერთგვარ კომპილაციას წარმოადგენს. აქაც დრამატურგმა მიზნად დაისახა მოეხდინა მედეას რეაბილიტაცია – მედეა უდანაშაულოა შვილების მკვლელობაში, ამას კი მას ევრიპიდე მიაწერს, რომლის ბრალდებებსაც ისტერიკაში ჩავარდნილი მედეა ფეხქვეშ თელავს. თავზარდაცემული ქალი სცენაზე თავის მართლებას იწყებს: „ყველაფერი, რაც აქ წერია, მთლიანად ტყუილია. უამ-

¹⁰ სანიკიძე 1963.

¹¹ ბალანჩივაძე 1979, 34-38; ბიბლიოეშილი 1997, 7-13.X.

რავი ტყუილი ითქვა ჩემზე. ო, ევრიპიდეე, რატომ არ მოუყევი ყველას ჩემი ნამდვილი ამბავი! დიახ, მე მიყვარდა მამაჩემი, ჩემი ძმა, ჩემი სამშობლო, მაგრამ ეს ისაა, რისი გაგებაც შენ არ შეგიძლია ...“.¹²

ვფიქრობთ, მედეას მითოსისადმი ქართული კულტურის დამოკიდებულების ჭრილში საინტერესოა 2010 წელს საქართველოს ეროვნულ მუსიკალურ ცენტრში დადგმული ა. მაჭავარიანის ოპერა „მედეა“, რომლის ლიბრეტო მის ვაჟს – კომპოზიტორსა და დირიჟორს ვ. მაჭავარიანს ეკუთვნის. ოპერა არგონავტების კოლხეთში ჩასვლით იწყება და კორინთოში დატრიალებული ტრაგედიით სრულდება. თუ ოპერის I ნაწილი მისდევს მითოსის ტრადიციულ ვერსიას, განსხვავებულია II ნაწილი, რომელშიც ამბები კორინთოში ვითარდება. იასონის საცოლისათვის საჩუქრები აქ თავად მედეას მიაქვს, რის შემდეგაც კრეონი და კრეუსა იღუპებიან. როცა გამწარებული იასონი ცოლთან მირბის, ქმართან პირისპირ დარჩენილი მედეა იღებს მახვილს და სიტყვებით „აი, ასე მოვკალი შვილები“, მახვილს გულში ჩაიცემს. თვითმკვლელობამდე კი ქმარს უცხადებს, რომ თუ ის არ მოკლავდა შვილებს, მაშინ ისინი მტრის ხელით დაიხოცებოდნენ. აქ ხაზი უნდა გავუსვათ იმას, რომ ჩვენ, მაყურებლები, არც სცენაზე და არც სცენის მიღმა არ ვხედავთ/ არ ვისმენთ, მედეას მიერ ჩადენილ ამ საზარელ აქტს – შვილების მკვლელობას. ამდენად ამ ამბავს მხოლოდ მედეას სიტყვებით ვიტყობთ. ლიბრეტოს ავტორი თავის ბროშურაში წერს, რომ მედეას განაცხადის მიუხედავად, თავად იგი ამ ადგილას დიდი კითხვის ნიშანს სვამს – მართლა დახოცა მედეამ შვილები, თუ

¹² გ. კაპანაძის დადგმის კრიტიკული განხილვისთვის იხილეთ ჩხარტიშვილი 2004, 15.

იგი იასონს ეუბნება, რათა ტკივილი მიაყენოს მას. ორიგინალურია ოპერის ფინალიც. მედეას თვითმკვლელობა იასონს გონებას უნათებს. იგი დასტირის მედეას, რომლის გარეშეც ხვდება, რომ სიცოცხლე აღარ შეუძლია. შემდეგ კი თავს იკლავს, რათა ამით ნაწილობრივ მაინც გამოისყიდოს დანაშაული და ახალ ცხოვრებაში შეუერთდეს ოჯახს.¹³ ამდენად, ვფიქრობთ, ნათლად ჩანს ლიბრეტოს ავტორის სურვილი, შეარბილოს მედეას ქმედება, რადგან იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მან მართლაც მოკლა შვილები, ეს წინასწარდაგეგმილი მკვლელობა კი არ იყო, არამედ ჩიხში მომწყვდეული ადამიანის სასოწარკვეთილი საქციელი. სამწუხაროდ, ჩვენ აქ საშუალება არა გვაქვს განვიხილოთ ვ. მაჭავარიანის შეხედულებები იმის თაობაზე, თუ როგორ მოახდინა ევრიპიდემ მედეას ფიგურის დემონიზაცია, მედეასი, რომელსაც ლიბრეტოს ავტორი უნივერსალურ პიროვნებად მიიჩნევს.

დაბოლოს, მოკლედ განვიხილავთ ო. ჭილაძის რომანს „გზაზე ერთი კაცი მიდიოდა“, რომელიც ქართულ კულტურაში არგონავტების მითოსის ინტერპრეტაციის გამოკვეთილად ახალ ტენდენციად უნდა იქნას მოაზრებული. ეს რომანი XX ს-ის 70-იან წლებში დაიბეჭდა და მაშინვე დიდი აღიარება მოიპოვა როგორც საქართველოში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. რომანი არგონავტების მითოსის მხოლოდ ერთ ეპიზოდს წარმოგვიდგენს, კერძოდ, ამბავი იწყება ფრიქსოსის კოლხეთში ჩამოსვლით და სრულდება არგონავტების მიერ ოქროს საწმისის გატაცებით. „მითოლოგიური პლანის“ პროზაული ეპოსი ისე ამუშავებს ამ ცნობილ მითოსს, რომ არ ცდილობს „ადადგინოს“ ლეგენდა.¹⁴ აქ

¹³ მაჭავარიანი 2010, 59.

¹⁴ მერკვილაძე 1977, 68.

ცნობილი მითი სიუჟეტში ჩასმული რეალური ამბის ალეგორიული გახსნის საშუალებად გვევლინება. უნდა ითქვას, რომ ო. ჭილაძე ოსტატურად ავითარებს ამ მიდგომას. მართლაც, რომანში ვერ ვხედავთ ამ მითოსის ფოლკლორისეულ ელემენტებს – ვერც ეროსის ისრით დაკოდილ მედეას, ვერც ცეცხლის-მფრქვეველ ხარებს, ვერც გველეშაპს და სხვა მსგავს ზებუნებრივ არსებათ. მეორე მხრივ, რომანის რეალიზმი არ არის „წმინდა რეალიზმი“, რამეთუ აქ საქმე გვაქვს ე.წ. „მითოლოგიურ რეალობასთან“, რომელსაც არა აქვს ისტორიული დრო, სადაც ყველაფერი წრეში ბრუნავს. სწორედ ამ რეალობაში ცხოვრობენ ვანის, კოლხეთის დედაქალაქის მაცხოვრებლები. ისინი, ერთი მხრივ, ზენაციონალური, ე.წ. „მითოლოგიური ადამიანები“ არიან და, მეორე მხრივ, მათ ჩვევებში, ტრადიციებში, ხასიათის თვისებებში ნამდვილი კოლხი ხალხის თვისებები ჩანს.¹⁵ კოლხეთის მაცხოვრებელთა ჩვეული ბედნიერი ცხოვრების დასასრულის დასაწყისი პირველი უცხოელის – ფრიქსოსის გამოჩენით იწყება. ავტორი სიმბოლურად მიგვანიშნებს ამ მოვლენაზე – ფრიქსოსის გამოჩენას ზღვის ერთი ნაბიჯით უკან დახევა მოსდევს.

ო. ჭილაძის მთავარი ინოვაცია იმაში მდგომარეობს, რომ ფრიქსოსის ჩამოსვლას და მის შემდგომ განვითარებულ მოვლენებს რომანში „რეალური ამბავი“ უდევს საფუძვლად. ეს კოლხეთის დაპყრობის გეგმაა, რომელსაც კრეტის მეფე მინოსი ადგენს. იგი ფრიქსოსსა და ვერძს კოლხეთში იმიტომ აგზავნის, რომ ფრიქსოსი იქ დასახლდეს, იქ გაიჩინოს ბუდე და ჰპოვოს

¹⁵ Анненский 2000, 8-9; ჭილაძის მიერ ბერძნული წყაროებიდან ცნობილი მითოლოგიური ფიგურების ქართველ პერსონაჟებად გარდაქმნის შესახებ იხილეთ ასევე Childs 2019, ქვეთავი Medea and Others Made Georgian, 383 შმდგ. ასევე Childs 2007, 137-146.

სამარე. გეგმის მეორე ნაწილი იასონის ექსპედიციას, რომლის ნამდვილი მიზანი ოქროს საწმისის წამოღება კი არ გახლავთ, არამედ იასონის კოლხეთში, კოლხების ხელით დაღუპვა. მხოლოდ იასონის სიკვდილის შემდეგ იქნებოდა შესაძლებელი გეგმის მესამე, ფინალური ნაწილის განხორციელება – ბერძნებს უფლება ექნებოდათ იასონზე შურისძიების საბაბით კოლხეთი დაელაშქრათ. მაგრამ მინოსის ოსტატურად დაწყობილ გეგმას მედეა ჩაშლის. როგორც მართებულად აღნიშნავს ანენსკი, არგონავტების თქმულების ჭილაძისეული გადმოცემა ინტერვენციის კლასიკურ პარადიგმად შეიძლება განვიხილოთ. მრავალი საუკუნის წინანდელი ინტერვენციის სქემა ძალზე ჩამოგავს ინტერვენციის თანამედროვე გეგმებს.¹⁶ მაგრამ ყველაზე საყურადღებო ჩვენთვის, როგორც არგონავტთა მითოსის ქართულ ინტერპრეტაციათა შემსწავლელთათვის, აქ არის ის, რომ მწერალი ახერხებს დასძლიოს ინტერვენციის ფენომენისადმი ქართული კულტურის გაუცნობიერებელი შიში, ზემოთ ნახსენები ნაციონალური ტრავმა. რომანი მოგვითხრობს, თუ როგორ დაამარცხა აიეტი მისივე სისხლმა და ხორცმა ოყოჯადომ, რომლის ოჯახიც აიეტმა ადრე კოლხეთიდან გააძევა და რომელიც კრეტას თავშეფარებული მოთმინებით ელოდა თავის დროს. ესეც ინტერვენციის კლასიკური სქემის მეორე მაგალითი გახლავთ. ამასთან ძალზე საყურადღებოა, რომ ჭილაძისეული ვერსიით, ოქროს საწმისი აღარ არის სიმბოლო იმ განძისა/ძალისა, რომელიც გქონდა და აღარა გაქვს, უფრო მეტიც, ის საერთოდ აღარაა არაფრის სიმბოლო.

როგორც ვხედავთ, ო. ჭილაძე ძირეულად ცვლის არგონავტების მითის ინტერპრეტაციის თეიმურაზ ბატონიშვილის და აკ-

¹⁶ Анненский 2000, 10.

აკი წერეთლისეულ ტენდენციას. მწერალი ამ მითს საქართველოს ისტორიის დიდებული დღეების საილუსტრაციოდ არ იყენებს. აქ აღარაა არც სხვების დადანაშაულების მცდელობა, რომ იმათ მოიტაცეს ის, რაც შენ გეკუთვნოდა. მეტიც, ცნობილი მითი აქ ფილოსოფიური და ეგზისტენციალური საკითხების მხატვრული დამუშავების იარაღად გვევლინება.

ახლა რაც შეეხება მედეას სახის ო. ჭილაძისეულ ინტერპრეტაციას. მამიდა ყამარის, გარკვეული გაგებით გრძნეულის, მიერ აღზრდილი მედეა ბავშვობიდან ბუნების საიდუმლოებებსაა ზიარებული. მას სიზმარში ისე შეუყვარდება იასონი, რომ ჯერ თვალითაც არ ჰყავს ნანახი. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აქ იასონს არც ცეცხლისმფრქვეველი ხარების დამორჩილება და არც სიკვდილის ჭალის დათესვა არ ევალება. ოქროს საწმისს დრაკონი კი არ იცავს, არამედ ის აიეტთან ინახება. მედეა ბერძენ ჭაბუკს იმით ეხმარება, რომ მამას ხელოვნური ძილით აძინებს. ამ ძილში აიეტი ყველაფერს ხედავს და ესმის, მაგრამ არაფრის გაკეთება არ ძალუძს, იასონი კი მისი მდგომარეობით სარგებლობს, ქალად გადაცმული სასახლეში შეიპარება და ოქროს საწმისს იტაცებს. ამის შემდეგ მოვლენები არგონავტიების მითოსში გადმოცემულ ამბავთა მსგავსად ვითარდება – მედეა ეხმარება იასონს, ღალატით მოკლავს ძმას და ამით საშუალებას აძლევს არგონავტებს, თავი დააღწიონ მდევარ კოლხებს.

ამდენად, გარკვეულწილად, ო. ჭილაძისეული მედეა ჩამოჰგავს აპოლონიოს როდოსელის „არგონავტიკის“ მედეას. მთლიანობაში კი ჭილაძის მედეა ასევე შეიძლება გააზრებულ იქნას ე.წ. „დამხმარე ქალწულის“ ტიპად.¹⁷

¹⁷ Clauss 1997, 149-78.

ჩვენდა დასანანად, მწერალს იასონისა და მედეას სასიყვარულო ისტორია აღარ განუვითარებია. ამდენად, არ ვიცით, თუ როგორ წარმოგვიდგენდა ავტორი მათი ისტორიის ბოლო, ყველაზე ტრაგიკულ აკორდს. ჩვენ მხოლოდ ვარაუდის გამოთქმა შეგვიძლია იმის თაობაზე, რომ ო. ჭილაძე საბერძნეთში მედეას მოსალოდნელ ტრაგედიას ხედავდა. რომანის I ნაწილის ფინალში აიეტი, ვფიქრობთ, ახმოვანებს მწერლის პოზიციას – ტახტიდან ჩამოგდებული კოლხეთის მეფე მწარედ დასტირის თავისი ქალიშვილის ხვედრს უცხო ქვეყანაში.

ვფიქრობთ, ქართულ კულტურაში არგონავტების მითოსის რევიპირების უმთავრესი ტენდენციების განხილვამ აჩვენა, თუ რა ადგილი უკავია აკაკი წერეთლის „მედიას“ ამ დისკურსში. აკაკი წერეთელი არა მარტო აგრძელებს ამ მითოსის ინტერპრეტირების თეიმურაზ ბატონიშვილისეულ ხაზს, არამედ მედეას რეაბილიტირების თვალსაზრისით ყველაზე მაღალ ნიშნულს აღწევს. მისი მედეას, როგორც მხატვრული სახის წარუმატებლობის მიუხედავად, არგონავტიკის მითოსის ინტერპრეტირების მისეული ხაზი ერთობ წარმატებული აღმოჩნდა, რასაც ჩვენ მიერ ზემოთ განხილული ლიტერატურული ნაწარმოებები და სხვადასხვა ჟანრის თეატრალური ნამუშევრები ცხადყოფს.

ბიბლიოგრაფია:

Анненский, Лев. 2000. „Дорога и обрыв“. *Чиладзе О. Шел по дороге человек*. СПб.: Азбука.

ასათიანი, ვალერი. 1987. *ანტიკურობა ძველ ქართულ მწერლობაში*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

ახოზაძე, ლიანა. 1973. „თეიმურაზ ბატონიშვილის თხზულების „ჭრიკსა და ოქროსმატყლოვანისათვის ვერძისა“ წყაროს საკითხისათვის“. *მრავალთავი*, III. თბილისი: მეცნიერება, 119-125.

ბალანჩივაძე, ელისაბედ. 1979. „რ. გაბიჩვაძის ბაღეტი „მედეა“. *საბჭოთა ხელოვნება* №3, 34-38

ბატონიშვილი, იოანე. 1990. *ხუმარსწავლა: კალმასობა*, I. თბილისი: მერანი.

ბიბლიეიშვილი, იური. 1997. „კოლხი ასულის ტრაგედია“. *სახალხო გაზეთი*. 7-13.X.

გამყრელიძე ალექსანდრე და თამარ ოთხმეზური. 1989. *ფსევდონონეს მითოლოგიურ კომენტართა ქართული ვერსია*. თბილისი: მეცნიერება.

კეკელიძე, კორნელი. 1945. *ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან*. II. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

Clauss, James. 1997. „Conquest of the Mephistophelian Nausicaa: Medea’s Role in Apollonios’ Redefinition of the Epic Hero“. *Medea, Essays on Medea in Myth, Literature and Art*. Princeton: Princeton University Press, 149-178.

მაჭავარიანი, ვახტანგ. 2010. მედეა (ბროშურა). თბილისი.

მერკვილაძე, გიორგი. 1977. „თანამედროვე რომანის მოძრაობა“. *კრიტიკა* №2.

Nadareishvili, Ketevan. 2010. “Medea on the Georgian Scene”. *Theatre and Theatre Studies in the XXI Century, Proceedings*. Athens: “Argo” Publishing, 331-339.

Nadareishvili, Ketevan 2012. “Cosmopolitanism and Nationalism in Georgian Culture in the Light of Interpreting Classical Heritage”. *Creoles, Diasporas and Cosmopolitanisms, The Creolisation of Nations, Cultural Migrations, Global Languages and Literatures*. Bethesda – Dublin – Palo Alto: Academia press, 479-497.

ნადარეიშვილი, ქეთევან. 2012. „არგონავტების მითის ინტერპრეტაცია თეიმურაზ ბატონიშვილის ივერიის ისტორიაში“. *VI საერთაშორისო სიმპოზიუმი „ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები“*, ნაწილი I. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 303-314.

სანიკიძე, ლევან. 1963. *ამბავი კოლხი ასულისა*. წინასიტყვაობა. თბილისი: ნაკადული.

ურუშაძე, აკაკი. 1964. *ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

ურუშაძე, აკაკი. 1962. „აკაკი და მემკვიდრეობა“. *საბჭოთა ხელოვნება* №1, 39-45.

ყაუხჩიშვილი, სიმონ. 1949. *ბერძნული ლიტერატურის ისტორია*. II. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

შარაძე, გურამ. 1974. *თეიმურაზ ბატონიშვილი*. II. შემოქმედება. თბილისი: მეცნიერება.

Childs, Mary. E. 2007. “A Thoroughly Georgian Medea?: Classical Motif in Otar Chiladze’s A Man Went Down the Road”. *Phasis* 10 (II): 137-146.

Childs, Mary. E. 2012. „Classical Allusions and Imperial Desire: Problems of Identity in Georgian and Russian Literature“, PhD diss., University of Washington.

<https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/21796/Childs-washington-0250E-10981.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ჩხარტიშვილი, ლაშა. 2004. „მედეას ახალი, თუმცა არამართებული სიცოცხლე“. *თეატრი და ცხოვრება* №6.

წერეთელი, აკაკი. 1897. „სიტყვა თქმული თელავში სადილზე“, *აკაკის თვითი კრებული* №3, 3-10.

წერეთელი, აკაკი. 1956. *თხზულებათა სრული კრებული თხუთმეტ ტომად*. ტომი VI. თბილისი:საქ. სსრ. სახ. გამ-ბა.

Ketevan Nadareishvili
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Akaki Tsereteli's *Media* in the Context of the Georgian Interpretations of the Argonaut Myth

Key words: *Medea*, *Argonauts' Myth*, *Interpretation*, *Akaki Tsereteli*, *Ancient Colchis*.

Even though old Georgian literature was familiar with the famous Argonaut cycle, the creative adaptation of this myth started in the XVIII-XIX centuries. The receptions of the Argonaut cycle presented – on one hand in Ioanne Batonishvili's *Kalmasoba* while, on the other, in Teimuraz Batonishvili's *The History of Iveria* – gave rise to two main tendencies of the interpretation of the Argonaut mythos in Georgian culture. First one, namely *Kalmasoba*, follows Apollonius Rhodius and Euripides' versions, depicting Argonaut's expedition and Medea's image. The second – Teimuraz Batonishvili's reception incepted the tendency of Medea's *rehabilitation*, according to which Medea is innocent of the murders of her brother and children.

The aim of our paper is to study Tsereteli's poem *Media* in the context of Georgian receptions of the Argonaut's cycle; and specifically to: (1) investigate the novelty of Tsereteli's interpretation of the myth; (2) analyze the artistic productions that continue Tsereteli's line of the interpretation of the Medea myth; (3) overview briefly the abovementioned second tendency of the myth's reception based on the ancient sources and consider the novel approach to the Argonauts' myth.

The study made evident, that Tsereteli not only continued Teimuraz Batonishvili's line of interpretation, but also culminated in Medea's rehabilitation. Though the poem failed to become a successful piece of literature, this version of interpreting the Argonauts' myth still occurred to be very viable for the Georgian culture. To confirm the thesis, the paper discusses those artistic productions which seem to be the continuation of Tsereteli's line of interpretation, namely L. Sanikidze's *The Story of the Colchian Maiden* and the drama *Medea*, the Operas of B. Kvernadze and A. Machavariani and the spectacle of theatre director G. Kapanadze. For these receptions two moments seem to be especially important: (1) the tendency to reflect the Argonaut myth primarily in the context of Georgia's ethnical and historical problems and to understand this myth as the symbol relating the Georgian culture to the western civilization; (2) the attempts to rehabilitate Medea from the crimes ascribed to her by the Greek sources.

The paper studies the reworking of the Argonaut's myth by O. Chiladze (the novel *Man was Going down the Road*) as the interpretation based on a new approach towards a phenomenon of a mythos that differs from the above tendencies of the reception of the Argonauts' myth in the Georgian culture. The author is interested in this myth not for it being a manifestation of Georgia's past glory, but as a means for the artistic presentation of the philosophic issues. Such an approach diminishes the issue of Medea's rehabilitation, which appeared to be the main characteristic of Tsereteli's line of the reception of this mythic figure.